

D é n e s György: Apáthy elvtárs hozzászólásához azt szeretném még hozzáfűzni, hogy filmgyári munkánk nagyrészt mindig improvizáció. Így improvizáció a gép előtt, ahogy jön, úgy kapja el a színész, nem tudja az anyagot végig, nem tud vele foglalkozni. Van azonban egy módszer, amellyel ezen lehetne segíteni. Azt hiszem, hogy ez

színészkartársaink körében nem volna nagyon népszerű. Véleményem szerint azonban ez az egyetlen módszer. Színházba járni, próbálni és filmezni egyszerre majdnem lehetetlen. A színész este játszik, végez féltizenkettőkör, reggel hatkor felkel és kiviszi a gyárba, kimaszkirozzák, odaáll fáradtan, idegesen a gép elé, ~~xxxx~~ hogy vajjon beér-e az előadásra pontosan. Az összeegyeztető bizottság rátelefonál, hogy most már azért be kell menned, a színész már ideges, nem tud a dologgal foglalkozni. Amikor egy színész a filmen szép szerepet kap, attól az időtől kezdve az asztali próbákon keresztül csakis azzal szabad neki foglalkoznia, ne bontsa szét az energiáját más dolgokra. Amikor azután végig megtanulja a szerepet, fantáziája tud kapcsolni, akkor nem lesz improvizáció munkájában. Így ahogy esik úgy puffan, mindig olyan a munka, vagy sikerül vagy nem, vagy felveszik mégegyszer, vagy nem, de rendszerint nem. / Taps./

L a d é n y i Ferenc: Nekem is az a véleményem, hogy a filmen is átélten kell játszani. Ez nem lehet kétséges, amikor a színészi alkotó munkáról beszélünk a filmmel kapcsolatban. Az viszont igen nagy probléma, hogyan tudjon az a színész átélten játszani a filmen. Azt hiszem, úgy filmrendezőinknek mint színészeinknek legnagyobb problémája megtalálni azokat az eszközöket, amelyekkel lehetőséget teremtünk arra, hogy a színész a film minden technikai megkötöttsége ellenére is átélten játssza szerepét a filmen.

Amikor Pudovkin elvtárs itt volt, beszélgettem vele egyszer erről a témáról, s akkor két nagyon érdekes példát mondott el arról, hogyan készítette a színészeket arra, hogy tényleg átélten játszanak a filmen. Elmesélte a következőt. Egyszer egy fiatal, kezdő színésszel dolgozott együtt, és erről a fiuról egy premier planra volt szüksége, amikor egy boldog, megelégedett arcot, egy átélten megelégedett arcot kellett erről a fiuról fotografálnia. A fiu kezdő színész volt. Akármennyit kísérletezett és próbált vele, amikor a fiu odakerült a gép elé, amikor a gép ötven centire állt az arcától, csak a gépbe, vagy a gép mellett egy bizonyos pontra tudott nézni, ahogyan mondták neki, és egyszerűen képtelen volt az átélésre.

Pudovkin elvtárs hosszas gondolkodás után a következőt csinálta ezzel a fiuval. Azt mondta neki, hajoljon le és fogja meg a bokáját, de úgy, hogy a térdeit ne hajlitsa be. Azt mondta Pudovkin elvtárs, hogy ez igen fáradságos tornamutatvány. A fiu megcsinálta, ő pedig 2-3 percig hagyta így állni. Aztán azt mondta, hogy egyenesedjék fel. A fiu felegyenesedett és így tett. /Felszabadult sóhajtással mutatja be a fiu arc kifejezését./ Pudovkin elvtárs azt mondta ekkor a fiunak: "Most csináld meg még egyszer" - és közben hátrasandított az operátorra, hogy vigyázzon, most fotografálás következik. A fiu lehajolt és Pudovkin rendelkezése szerint még tovább maradt így a bokáját fogva. Pudovkin teljesen kifárasztotta, már valósággal kinozta ezt a gyereket ezzel a tornamutatvánnyal, s mikor aztán végre felegyenesedhetett és megszabadult ettől a kintől, a megfelelő pillanatban megindult felvevőgép Pudovkin elvtársnak csinált egy olyan boldogan és felszabadultan mosolygó arcot, amely tökéletesen visszaadta azt, amit Pudovkin elvtárs akart elérni ezzel a színésszel az átélés révén.

Tulajdonképpen tehát ez is egy ~~kétszere~~ példa arra, hogy a rendezőnek magának kell kitalálnia azt az eszközt, amely megadja a lehetőséget arra, hogy a színész átélten dolgozzék, mégpedig Sztanyiszlavszky szel-

lemében dolgozzék, teljes átéléssel.

Elmondott Pudovkin elvtárs egy másik példát is. Igaz, hogy ez nem színésszel történt, de mégis elmondom, mert valóban érdekes eset. Valahol lenn a Kaukázusban fotografáltak külső felvételeket egy filmhez. A fotografálás közben a külső felvételbe valahogyan belekerült egy öreg pásztor is, aki véletlenül nagyszerű maszk volt. Remek kiállásu, nagybajszu ember volt, hatalmas pofacsontokkal. Remek típus volt a filmen. Belekerült tehát a külső felvételbe a többi szereplők közé. Azután visszamentek Moszkvába folytatni a belső felvételeket. Egyszer csak észrevették, hogy erre az emberre szükség van a belső felvételeknél, mert egy jelenetet kellene eljátszania, amikor is kijön a házból, felnéz az égre, meglátja, hogy beborult, s erre legyint egyet a kezével és visszamegy a házba.

Felhívták tehát ezt az öreg pásztor^{at}, és elmondták neki, mit csináljon. Ezt az egyetlen jelenetet kellett eljátszania. Az öreg pásztor azonban valaha katona volt és amikor felszólították, hogy a jelenetet eljátsza, kemény diszlépéssel^{ben} vonult a veranda szélére, ott rövid, katonás, határozott mozdulattal felkapta a fejét, felnézett az égre, még határozottabb rövidséggel csapott egyet a kezével és szabályszerű "hátra arc!"-ot kivágva, megint csak diszlépéssel^{ben} masirozott be a házba. Pudovkinék kétségbe voltak esve. Elmagyarázták neki még egyszer, hogy mi a teendője. Kérdezték megértette-e. Azt mondta, megértette. Hát akkor csináljuk még egyszer. Erre az öreg megint pontosan ugyanigy "játszotta" el a jelenetet. Márpedig ezt a képet meg kellett csinálni. Pudovkin elvtárs tehát úgy oldotta meg ezekután a kérdést, hogy elrendelte, a gép álljon készenlétben. Azt mondta az öregnek, hogy a jelenet most majd csak ott kezdődik, amikor már éppen az égre néz, aztán meglátja a borulást és az előbbieik szerint játsza le a jelenetet. Erre az öreg egészen természetes és kitűnő mozgással ment a veranda kerítéséhez, mert fogalma sem volt arról, hogy

közben a gép már fotografálja is. Ezzel a jelenet első része készen volt, egészen a felnézésig. Most rászóltak, hogy rossz volt az egész, menjen vissza. Az öreg lemondóan legyintett egyet, vissza ballagott a házba, és közben természetesen pergett a film.

Pudovkin elvtárs végülis így jutott jó felvételhez.

Pudovkin elvtárs példája azt mutatja, hogy a rendezőnek egyénileg kell alkalmanként kitalálnia valamilyen módszert, amellyel rá tudja vezetni a színészt, hogyan dolgozzék átélten.

Velem például a következő eset fordult elő "Az asszony elindul" című filmben. A figura, akit én játszottam, egy nyugatos katonatiszt, hazaérkezik és bekopog ajtaján, ahol öt éve nem járt már. Kijön ajtót nyitni két kisgyereke, akik már öt esztendeje nem látták az apjukat, tehát nem ismernek rá, s azt mondják ennek az embernek: "Bácsi, mit akarsz itt?" Erre az ember, aki megérkezett, ránéz a kisfiára és azt mondja neki: "Hát már meg sem ismeritek apukát?" Átöleli őket, felveszi a karjára és bemegy a szobába.

Éreztem, hogy ennek a jelenetnek igen meggyőzőnek, igen szépnek kell lennie ezen a filmen. A mellettem álló segédrendező azonban azt mondta, hogy ezt a jelenetet 58 másodperc alatt le kell játszani, mert a filmben ennyi időt engedélyeztek erre a jelenetre. Márpedig én, ha megfeszültem, akkor sem tudtam ezt 58 másodperc alatt megcsinálni, hiszen el kellett indítanom magamban valamit, valami fizikai cselekvéssel kapcsolatban egy érzést, hogy az elfogjon engem, hogy könnybe lábadjon a szemem, amikor azt a gyereket felemelem. De hiába könyörögtem, hogy engedjék meg nekem, hogy ezt megcsináljam, nem lehetett, mert ennek a filmben 58 másodperc alatt le kellett pergnie. Meg kell állapítanom, hogy ilyen körülmények között természetesen nem lehet filmet átélten játszani.

Az én tapasztalatom az, hogy amíg totálban fotografálnak színészeket, vagy majdnem szinpadi viszonylatban, szinpadi játékban

egy egészen nagy területet fotografálnak, az átélés lehetőségei körülbelül megvannak. Az átélés lehetőségei mindig akkor csökkennek, ha a gép közelebb kerül az emberhez.

Hadd mondjak egy példát. A "Gyarmat a föld alatt"-ban leleplezem az ellenséget, torkonragadom, azt mondom neki: "Te aljas gazember, mit tettél?!", és kidobom a képből. A gép körülbelül két méterre áll tőlem. Megkezdődött a jelenet. Elindítottam magamban egy fizikai cselekvést, megfogtam ezt az embert, megemeltem valahogyan a fejemet és teljes erővel kilöktem azt az embert. Azt mondták, hogy ezt ne csináljam, ez túl nagy mozdulat, mert a fejem fele már kimegy a képből. A fizikai cselekvést le kellett redukálnom, viszont az átélésnek meg kellett maradnia ugyanazzal az intenzitással.

Én aláírom, szükség van arra, hogy a színész ezt a nagy mozdulatot, ezt a nagy fizikai cselekvést redukálja, s belül ugyanugy élje át.

A Színművészeti Főiskolán versszavalást tanítok a gyerekeknek. A verstanításnál szintén megvannak körülbelül ugyanezek a gátló körülmények. Egy versen belül a színész, illetve az előadó fizikai cselekvést jóformán semmit nem hajthat végre. A fizikai cselekvés, amely végeredményben az érzéshez segít hozzá engem, egyszerűen kimarad, s a verset mégis pontosan átélten kell elmondanom, mintha a színpadon játék közben hatalmas fizikai cselekvéseket hajthatnék végre.

Egy kísérletet tettem tehát és nem tudom, nem lehetne-e ugyanezt a filmnél is megcsinálni. Én megpróbáltam, hogy ha mód és lehetőség van rá, a verset eljátszatom a gyerekekkel. Feladtam nekik például a Toldi előhangját, azt a mindössze 16 sort. Aki a verset elmondta, azt leültettem, s egészen addig ülve maradt, amíg odáig nem ért a versben, hogy "Rémlik, mintha látnám természetes növést, pusztító csatákon szálfá-öklelését" - s akkor felállítottam, tehát egy fizikai cselekvést hajttattam vele végre. S amikor így eljátszattam velük

ezt a jelenetet, arra jöttem rá, hogy a fizikai cselekvés rengeteg új színhez és nagyobbfoku átéléshez segíti hozzá a gyerekeket. Amikor aztán ezek megfelelően megrögződtek valamelyikben, azt mondtam neki, hogy most álljon ki és játssza le ezt a jelenetet, de minden mozgás, minden fizikai cselekvés nélkül. Kiderült, hogy a növendék abban a pillanatban, a versnek annál a pontjánál, ahol a játékgyakorlatban egy fizikai cselekvést hajtott végre, gondol arra a fizikai cselekvésre és átélten tudja elmondani a verset.

Talán a filmnél is megvan a lehetőség arra, hogy a próbák folyamán a színésznek engedjék meg a legnagyobb fizikai cselekvések végrehajtását, s amikor aztán ezek már lerögződtek benne, és új színeket kapott, amikor könnyen megy már bele az átélésbe, akkor vegyék fel vele a jelenetet, figyelmeztetve őt arra, hogy ezeket a fizikai cselekvéseket redukálja. Azt hiszem, így talán közelebb lehetne jutni az átélt filmjátszáshoz, még akkor is, ha a gép 50 cm-nyire van.
/Nagy taps./